

REMINESCENȚE ALE CIFREI 9 ÎN RITUL FUNERAR ACTUAL

*Nicolae Hurduzeu**

* Universitatea de Vest din Timișoara, DPPD; nicolae_hurduzeu@yahoo.com

Abstract. The importance of number 9 in the present funeral ritual. The ritual guidance of the dead after their periodic visits on earth represents a widespread ceremonial around the world and especially in the Roman world in which the spirits of the dead were called *mani*. In the Roman culture, the funeral rituals performed in the ninth day after the burial were prolonged in the regular observance of the cult of “*the dead ancestors*”, or the *Mani*, for whom the *Lemuria* festival was dedicated in the month of May. During this festival, the head of the family performed some rituals in order to prevent the dead to steal some of their living family members. He woke up at midnight, walked barefoot through the corridors of the house snapping his fingers to scare the spirits away, took in his mouth black broad bean seeds and then spat them behind him without looking back and repeated nine time the formula: “*I redeem myself and my family with this black broad bean seed*”. After this he would sprinkle holy water hitting forcefully a bronze object to scare the specters and would repeat nine times: “*Mani of my parents, leave!*” believing that the vampires coming to drink the blood of the living would settle for the black broad bean seeds and leave. The observance of the funeral rituals in the ninth day was preserved until today in the Cristian belief where nine day after the funeral a special remembrance ceremonial is performed. The present day funeral ritual also keeps a series of practices in which the number 9 appears recurrently, such as in the rituals meant for the soul to receive light in the afterlife, in the incantation of the departing soul, in the dawn song, in the rituals for the protection of the tomb performed by the 9 women, until the 9th day remembrance day. All these may represent a continuity of the ancient funeral ritual, very difficult to observe from archeological evidence.

Keywords: number 9, funeral ritual, soul, afterworld, afterlife.

Nouă (9) este una din cifrele sferelor cerești și cifra cercurilor din Infern¹, 9 zile și 9 nopți despart cerul de pământ și pământul de Infern, zeii care au fost pedepsiți pentru că au încălcat jurământul trebuie să stea 9 ani departe de Olimp. 9 anunță un sfârșit și o reîncepere, marcând finalul unui ciclu și începerea unui altul.

Novendialis simboliza la Roma o perioadă de 9 zile asociate înmormântărilor asociate zilelor de doliu de după înmormântare finalizate cu un sacrificiu².

¹ Chevalier, Geerbrant, III, 1995, p. 349-352.

² Ferrari, 2003, p. 596.

Numărul 9 are multiple semnificații, el având valoare rituală în cadrul misterelelor de la Eleusis: Demetra parcurgea lumea în 9 zile în căutarea Persefonei. Este măsura gestației: Lethe suferă 9 zile și 9 nopți durerile facerii. Este simbolul efortului creator: cele 9 muze sunt născute de Zeus în 9 nopți de dragoste. Separarea cerului de pământ durează 9 zile și 9 nopți în *Teogonia* lui Hesiod.

Numărul se regăsește și în folclorul românesc în actele de făcut și desfăcut în care se operează cu 9 elemente – apă neînceptută de la 9 izvoare, 9 cărbuni stinși, 9 plante culese de la 9 hotare, 9 femei bătrâne sau fete tinere care țes “*cămașa ciu-meii*”³.

În religia creștină există 9 porunci bisericești, 9 fericiri, 9 însușiri ale lui Dumnezeu, 9 păcate străine, 9 cete îngerești, 9 este ora morții Mântuitorului, 9 pedepse veșnice⁴.

La romani, riturile funerare, săvârșite în a noua zi după îngropare, se prelungeau în cultul regulat al “*strămoșilor morți*” sau Manilor cărora în luna mai le era dedicată sărbătoarea *Lemuria*⁵, când pentru a-i împăca și împiedica să răpească pe unii din cei vii, capul familiei se trezea la miezul nopții, umbla desculț pe coridoarele casei, pocnea din degete pentru a speria spiritele, lua semințe negre de bob în gură, apoi azvârlindu-le în spate fără a întoarce capul spunea de nouă ori formula “*Mă răscumpăr pe mine și pe ai mei, cu bobul acesta*”⁶. Apoi, urma stropirea cu apă sfințită și lovind cu zgomot puternic un obiect de bronz, ca să înapăimânte umbrele, repeta de nouă ori “*Mani ai părinților mei, plecați*”, existând credința că strigoii veniți să sugă sângele oamenilor se mulțumeau cu acele semințe de bob și plecau.

În ritul funerar actual în satele de pe valea râului Timiș se mai pastrează o serie de practici în care numărul 9 apare repetitiv în practicile legate mai ales de ultimul moment al vieții – moartea, ocazie cu care sufletul trebuie să primească toate cele cuvenite pentru a nu apuca pe căi greșite de la lumină pentru lumea cealaltă, descântecul de ieșire a sufletului, cântecul de zori, practicile de securizare a mormântului făcute de cele 9 *muieri*, mergând până la pomana de 9 zile, probabil o continuitate a ritului funerar antic, greu sesizabil din punct de vedere arheologic.

Pentru informații legate de ritul funerar actual am apelat la o serie de de interviuri cu persoane vârstnice din satele Armeniș, Bolvașnița, Buchin, Bucușnița, Golet, Petroșnița, Prisian, Sadova Nouă, Slatina, Valea Timișului și Vârciorova din județul Caraș Severin.

În Armeniș, de exemplu, pentru a ușura intrarea sufletului în Rai, la înmormântare, se pun în sicriu 9 bani, pentru ca acesta să se poată răscumpăra *măcar la 9 vămi*⁷ și se mai pun 9 pietricele mici și 9 bucățele de smirnă de jur-împrejurul corpului în sicriu, se face cruce îndărăt cu *boază* (vaselină), și se zice “*îți pun 9 bani, 9*

³ Evseev, 2007, p. 405.

⁴ Aga, 2005, p. 260.

⁵ Fredouille, 1974, p. 169.

⁶ Georgescu, 2011, p. 63.

⁷ Inf. Dragomir Stanca, 67 de ani, Armeniș.

*pietricele să nu treacă Iuda printre ele*⁸ pentru a purifica și pentru a împiedica transformarea mortului în strigoi dar și pentru a împiedica duhurile necurate să intre în sicriu, acesta era astfel securizat.

În Valea Timișului se face cruce de ceară și se lipesc pe ea 9 monede – 5 pe lung și 4 pe lat⁹ – *pentru vămi*, se mai pun bani în buzunar și în mână.

Pentru ca sufletul să nu sufere de sete pe lumea cealaltă, în ziua înmormântării se trage izvorul¹⁰ în toate satele menționate, relevant pentru studiul nostru fiind ritualul din satul Vârciorova în care “*se duc la o apă curgătoare 3 femei sau 3 copii cu două femei cu un băț de alun împodobit (cu colac și dulciuri), ca să aibe mortul de pomană (trebuie să fie 3 sau 5 persoane), se aranjează locul cu sapa pe malul apei, se pune o pânză de bumbac, se pun lumini pe margini, se tămâiază și copiii duc fiecare la un pom 9 cănuțe de apă. La lumânări se dă drumu pe apă și cât merg ele aprinse atâta merge și sufletul fără a fi condus decât cu privirea*”¹¹. Există credința că mortul suferă de sete și cu cât lumânările vor pluti aprinse pe apă mai mult timp, cu atât mai multă apă va primi pe lumea cealaltă sufletul și nu va suferi de sete. Credințele cu privire la setea morților sunt atestate în Dacia romană la Napoca și Potaisa unde au fost descoperite vase funerare antropomorfe¹² folosite pentru practicarea libațiilor funerare, a sacrificiilor lichide la morminte.

În ziua înmormântării se scoate sicriul din cameră și se răstoarnă masa pe care a fost așezat și rămâne așa până la 9 zile și se sparge o cană¹³ cu scopul de a se sparge ghinionul care a lovit familia respectivă. La cimitir se cântă zorile de groapă fiind invocat Pământul, ca acesta să nu putrezească repede corpul și să-i lase “*Nouă ferăstruiche*”¹⁴ prin care să poată ține legătura cu lumea celor vii.

Urmează apoi pomenile: pomana mare din ziua înmormântării, pomana de a doua zi la 9 *muieri*, la 9 zile când se dau de pomană 9 colaci, la 3 săptămâni se dau 30 de colaci și la 6 săptămâni se dau 60 de colaci¹⁵.

În funcție de sat, cu excepția satului Poiana, 9 *muieri* merg la cimitir a doua zi sau a 9-a zi după înmormântare cu scopul precis de a *lega* mortul de mormânt și a-l împiedica să-i bântuie pe cei vii. Redăm în continuare câteva obiceiuri așa cum au fost ele descrise:

La Armeniș cele 9 *muieri* merg la 9 zile la cimitir unde mâncau de pe o farfurie iar firmiturile rămase se pun pe mormânt pentru mort¹⁶, aluzie la foamea mortului, practică identificată arheologic în Imperiul roman și pe teritoriul Daciei romane. Tot atunci se pune puntea mortului (o scândură de brad) cu lumânări la

⁸ Inf. Berzescu Călina, 80 ani, Armeniș.

⁹ Inf. Corici Solomon, 75 de ani, Valea Timișului.

¹⁰ Dorondel, 2004, p. 158.

¹¹ Inf. Dragomir Teodosia, 62 ani, Vârciorova.

¹² Bărbulescu, 1984, p. 200; Eliade, 1999, p. 163.

¹³ Inf. Jurca Silvia, 69 ani Bolvașnița.

¹⁴ Vulpeș, 2012, p. 272.

¹⁵ Inf. Grigorovici Marta, 79 ani, Sadova Nouă.

¹⁶ Inf. Godeanu Petria, 60 de ani, Armeniș.

capăt de către bărbatul care a început groapa, pune puntea peste o apă curgătoare pentru a putea trece pe lumea cealaltă, se tămâiază, se numește, se merge acasă, se ia o creangă de măr și o găină, 3 știuleți de porumb și o farfurie sau cană de apă și se merge la cimitir cu bărbatul care a început groapa și i se dă găina de pomană peste mormânt, ca “*pe lumea cealaltă în caz de ploi, de trăznete să aibe unde să se poată adăposti sub aripa găinii sau a porumbelului*” (mai demult era folosit porumbelul care apoi se elibera)¹⁷. Puntea se pune cu scopul de a ajuta sufletul defunctului să traverseze apele din lumea de apoi, aluzie la apele infernale antice pe care sufletele defuncților trebuiau să le traverseze.

La Vălișoara cele 9 *muieri*, cu 9 țărushi (șciompi) de gorun (stejar), pleacă la cimitir ducând fiecare câte unul, fără a vorbi cu cineva pe drumul spre cimitir și împlântă țărushii în jurul gropii¹⁸. Se pun călți în jurul gropii și li se dă foc cu lumina de suflet, iar călții trebuiau să ardă toți să nu rămână nimic, mai duc 9 pupi (colăcei), 9 lumânări, jar pentru tămâiat, se pun 9 căței de usturoi și 9 pietricele la fiecare țărush¹⁹ și se spune “*îți pun ai (usturoi) să fii ait, dă păcat să fii ferit / îți pun șciomp dă gorun, să ai inger bun / îți pun 9 pietricele să ce joci cu ele*” și se ard călții ca să-i ardă defunctului păcatul și să nu vină vreodată acasă²⁰.

La Sadova Nouă cele 9 *muieri* ocoleau mormântul de 9 ori în coloană ținându-se de mână la fiecare ocolire. Prima femeie trecea la sfârșitul coloanei până ce ultima ajungea prima. Se puneau călți, se spunea “*aici ai venit aici să stai*”, se mai așezau cu spatele pe mormânt și spuneau “*cât cuprind eu cu spinarea atâta să-ți fie umblarea*”²¹, adică să nu se poată plimba decât în jurul mormântului, noua lui casă. La întoarcere de la cimitir a celor 9 *muieri* cei de acasă trebuiau să încuie ușa și când ajungeau femeile băteau la ușă și cei dinăuntru întrebau: “*Pe cine căutați / Pe X / Nu-i aici / Unde-i / Îi la morminț / Acolo să șadă*”²². Totul se repeta de trei ori.

La Bolvașnița, a doua zi se merge la 9 *muieri*, se iau 9 țărushi de măgrin (salcâm) sau gorun ascuțite și se pun în jurul mormântului²³ și un cuțit sau un cui mare care se pune la cruce și rămâne acolo definitiv. Se pun călți în jurul cuiului²⁴. Cuiul înfipt avea menirea în antichitatea romană de a bloca o nenorocire care lovea comunitatea²⁵, în cazul de față avea probabil menirea de a feri familia de o altă nenorocire sau de a fixa sufletul defunctului în mormânt; același rol îl avea probabil și cuțitul, care avea și rolul de a îndepărta influențele malefice²⁶. Fiecare femeie trebuie să ducă ceva – se mai ia moare de varză ca să facă cruce pe mormânt, țărushi, cuțit, cenușă într-o pungă spartă și se presară pe drum de acasă până la ușa cimitirului

¹⁷ Inf. Dragomir Stanca, 67 ani, Armeniș.

¹⁸ Inf. Spunei Maria, 83 ani, Vălișoara.

¹⁹ *Idem*.

²⁰ Inf. Anderca Dosia, 80 ani, Vălișoara.

²¹ Inf. Grigorovici Marta, 79 ani, Sadova Nouă.

²² *Idem*.

²³ Inf. Jurca Silvia, 69 ani Bolvașnița.

²⁴ Inf. Popescu Ana, 73 ani, Bolvașnița.

²⁵ Ferrari, 2003, p. 256.

²⁶ Chevalier, Geerbrant, I, 1995, p. 424.

când se merge, o cană cu tămâie, un coș cu 9 colaci, o sticlă cu suc (în zile de post) sau țuică cu care se stropește mormântul și la întoarcere se dă unei persoane întâlnită pe drum. Se ocolește mormântul de grupe de câte 3 femei apoi se ia pământ de la cruce și la ușa cimitirului să aruncă peste cap și se spune “*X aici ai venit, aici să stai*” și pe drum nu se vorbește cu nimeni spre casă. Acasă poarta e încuiată și are loc un dialog cu o femeie dinăuntru căreia i se spune “*Bună dimineața*”, iar ea răspunde “*Dimineți d-astea să nu măi fie!*” de trei ori²⁷, aluzie la drama care s-a abătut asupra casei defunctului.

La Buceșnița, la 9 *muieri* se ia un cui ruginit care se împlânta lângă cruce, câlți, o găină, oala cu tămâie, o lingură, un caier de păr, porumb pentru găină, cenușă care se împrăștie la întoarcere, o creangă de măr (care la întoarcere se arunca pe apă) pe care se pune găina și un borcan cu mâncare de la pomana care se lăsa la cimitir. Se ocolește de 9 ori mormântul se spune “*Într-o zi te-ai născut, într-o zi te-ai botezat, într-o zi te-ai botezat, într-o zi te-ai cununat, într-o zi ai murit, aici ai venit, aici să stai!*” – se spune de trei ori. Pe drum spre casă nu se vorbea ca să nu vină mortul și acasă se spunea din fața porții “*Bună seara, Când e seara acum, atunci să măi vină X acasă*” de trei ori²⁸.

La Ilova, a doua zi merg cele 9 *muieri* cu 9 colaci ocolesc mormântul cu lumina de suflet și fiecare ocoale mormântul câte o dată și se cântă zorile de groapă “*Pămânce, Pămânce*”. Fiecare ia câte o floare în mână²⁹. La întoarcere bat în poarta casei și sunt întrebată “*Pe cine căutați / Căutam pe X / El nu-i aici, / S-a dus la morminț, / La morminț să șadă*” și se repetă de 3 ori. La cimitir se pun câlți în jurul mormântului și se dă foc din 4 părți³⁰ și se spune “*Ț-am ars toată urma, toate căile, toate umblările, aici toate s-au îngropat*”. Se ia pământ și se aruncă peste cap și se spune “*Din pământ ai venit, în pământ te-ai întors, acasă să nu măi vini*”³¹. Se pun toate 9 pe spate pe mormânt și se spune “*În pământ ești, în pământ să stai*”³². Se înșiră făină pe drumul de întoarcere pentru a li se ascunde urma și a nu putea sufletul să vină spre casă, se ocolește mormântul și se împarte pomana³³. La 9 *muieri* se ia o glie și o piatră care se pune la cruce și se calcă cu piciorul iar apoi se spune “*acia să șădz, să nu măi vini năpoi*”³⁴. Când se ajunge acasă de la cimitir cele 9 femei bat în poartă și spun “*Bună sara*” și li se răspunde dinăuntru “*Când o fi sara acuma atunci să măi vină X aicea*”³⁵.

În toate satele se merge spre cimitir dimineață pe o cale și pe întoarcere obligatoriu pe alta și se aruncă în spatele celor 9 femei în general cenușă sau făină pe

²⁷ Inf. Jurca Silvia, 69 ani Bolvașnița.

²⁸ Inf. Blaj Antoaneta, 63 ani, Buceșnița.

²⁹ Inf. Bona Crucița, 61 ani, Ilova.

³⁰ Inf. Roama Maria, 67 ani, Slatina.

³¹ *Idem*.

³² Inf. Roama Maria, 74 ani, Slatina.

³³ Inf. Roama Maria, 67, ani, Slatina.

³⁴ Inf. Metea Rusălina, 85 ani, Vârciorova.

³⁵ Inf. Dragomir Teodosia, 62 ani, Vârciorova.

drumul de întoarcere pentru a li se ascunde urma și a nu putea sufletul să vină spre casă.

Mormântul se tămâiază 6 săptămâni, până la 9 zile de două ori pe zi, seara și dimineața când se duce la cimitir apă și pomană pentru ca sufletul să nu sufere de sete și foame, iar apoi numai dimineața. În așteptarea revenirii în circuitul cosmic, sau a eliberării definitive, sufletul mortului suferă și această suferință este exprimată îndeosebi prin sete³⁶. Moartea nu este privită așadar ca o dispariție definitivă a corpului și a sufletului. Cei decedați beneficiază de o atenție deosebită din partea rudelor care se îngrijesc ca defunctul să aibă toate cele trebuincioase în “*viața de dincolo*”.

Săvârșirea riturilor funerare în a noua zi la romani s-a păstrat până astăzi în religia creștină când la 9 zile după înmormântare se face pomană, mai mult decât atât s-a transmis până în zilele noastre teama ancestrală față de sufletele celor decedați care s-ar putea întoarce să-i bântuie pe cei vii în cazul în care ritualurile nu sunt făcute întocmai, potrivit tradiției, de aceea cei vii au obligația de a ajuta sufletul celui decedat să treacă cu bine peste toate obstacolele care ar putea să-l împiedice să ajungă într-o lume a fericiților în viața de apoi, asigurându-i hrană și apă mai ales în primele 9 zile după înmormântare până la șase săptămâni când sufletul mai bântuie prin locurile prin care a trecut de-a lungul vieții și mai ales în jurul casei. Numărul 9 capătă valențe rituale în ritul funerar folosindu-se 9 bani, 9 pietricele, 9 bucăți de smirnă, 9 colaci la 9 zile, 9 muieri care leagă sufletul de mormânt cu 9 țărushi, 9 lumânări, 9 căței de usturoi, 9 câni cu apă la slobozitul izvorului, 9 ferestre prin care sufletul să comunice cu lumea celor vii după înmormântare.

Toate aceste practici realizate de femeile din satele de pe valea râului Timiș de la moarte și până la 9 zile au scopul clar de protejare a celor rămași în viață de sufletul celui decedat și de fixare a sufletului în mormânt, în noua sa locuință dar și de a-l ajuta să traverseze cu bine apa imaginată de desparte cele două lumi și vămile văzduhului.

³⁶ Eliade, 1999, p. 163.

BIBLIOGRAFIE

- Aga, 2005 Aga, Victor, *Simbolica biblică și creștină. Dicționar enciclopedic (cu istorie, tradiții, legende, folclor)*, Seria “Cum Patribus”, Ed. Învierea, Timișoara, 2005 (*editio princeps* 1935), 432 pg., ISBN 973-86840-1-3.
- Bărbulescu, 1984 Bărbulescu, Mihai, *Interferențe spirituale în Dacia Romană*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1984, 238 pg.
- Chevalier, Geerbrant, 1995 Chevalier, Jean; Geerbrant, Alain, *Dicționar de simboluri*, vol. I–III, Ed. Artemis, București, 1995, 533 pg., ISBN 973-566-026-1.
- Dorondel, 2004 Dorondel, Ștefan, *Apa și moartea. Ritualuri funerare, simbolism acvatic și structura lumii de dincolo în imaginarul țărănesc*, Colecția de antropologie, 5, Ed. Paideia, București, 2004, 359 pg., ISBN 973-596-253-5.
- Eliade, 1999 Eliade, Mircea, *Tratat de istorie a religiilor*, ediția a III-a, Ed. Humanitas, București, 1999, 365 p., ISBN 973-28-0965-5.
- Evseev, 2007 Evseev, Ivan, *Enciclopedia simbolurilor religioase și arhetipurilor culturale*, Seria “Cum Patribus”, Ed. Învierea, Timișoara, 2007, 696 pg., ISBN 973-8970-02-4.
- Ferrari, 2003 Ferrari, Anna, *Dicționar de mitologie greacă și romană* (Cojocaru, Dragoș; Stoleriu, Emanuela; Zămosteanu, Dana trad.), Ed. Polirom, Iași, 2003, 1000 pg., ISBN 973-681-148-4.
- Fredouille, 1974 Fredouille, Jean-Claude, *Enciclopedia civilizației și artei romane* (Florescu, Radu; Radulian, Dorin trad.), Ed. Meridiane, București, 1974, 294 pg.
- Georgescu, 2011 Georgescu, Mircea, *Nemurirea după moarte*, Ed. Antet XX. Press, Filipeștii de Târg, 2011, 192 pg., ISBN 978-973-636-443-3.
- Vulpeș, 2012 Vulpeș, Cristian-Matei, *Armeniș. Istorie și spiritualitate. Monografie*, Ed. NAGARD, Lugoj, 2012, 358 pg., ISBN 978-606-592-095-8.